

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2013

timas.com.tr

OSMANLI'NIN İZİNDE
PROF. DR.
MEHMET İŞİRLİ
ARMAĞANI
CİLT I

TİMAŞ YAYINLARI | 3027
Osmanlı Tarihi Dizisi | 80

EDİTÖR
Adem Koçal
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIM
Ravza Kızıltuğ

MİZANPAJ
İshak Keskin

1. BASKI
Şubat 2013, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-08-0823-0
9 786050 808230

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Elma Basım
Halkalı Cad. No: 164 B-4 Blok
Sefaköy-Küçükçekmece / İSTANBUL
Tel: (0212) 697 30 30
Matbaa Sertifika No: 12058

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

OSMANLI'NIN İZİNDE

PROF. DR.
MEHMET İŞPİRLİ
ARMAĞANI

CİLT I

HAZIRLAYANLAR
Feridun M. Emecen
İshak Keskin
Ali Ahmetbeyoğlu

Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ

İçindekiler

Feridun M. EMECEN	
Sunuş	9
Tuncer BAYKARA	
Mehmet İpşirli Dostum ve 1991 Girit Seyahati	11
Mücteba İLGÜREL	
Meslektaşım Mehmet İpşirli	19
Mübahat S. KÜTÜKOĞLU	
Vefalı Bir Dost, Mütevazı Bir İlim Adamı MEHMET İPŞİRLİ.....	21
Hidayet Yavuz NUHOĞLU	
Mehmet İPŞİRLİ.....	23
İlber ORTAYLI	
Meslektaş ve Dost	25
Seyit Ali KAHRAMAN	
El-Mevlâ Müderris Mehmed Efendi eş-şehîr bi-İpşirli.....	27
Butrus ABU-MANNEH	
Mahmud Nedim and Hüseyin Avni Pashas and the End of the Tanzimat	29
Sevgi AĞÇA - Züleyha YÖRDEM	
III. Selim'in Sır Kâtibi Ahmed Efendi	45
Ali AHMETBEYOĞLU	
İmparator Konstantinos VII. Porphyrogennetos'un	
<i>De Administrando Imperio</i> Adlı Eserinin Türk Tarihi İçin Önemi.....	69
Alparslan AÇIKGENÇ	
Osmanlı Düşüncesinin Tarihsel Çerçevesi: Konya Okulu	85
Necmettin ALKAN	
II. Abdülhamid'in Selanik'ten İstanbul'a Nakli ve İkamet Yeri Arayışları.....	97
Ebru ALTAN	
Bizans'a Karşı İlk Haçlı Seferi Girişimi ve 1108 Devol Anlaşması.....	107
Edith Gülçin AMBROS	
Les recherches sur la littérature ottomane dans le monde occidental	119
Zeki ARIKAN	
Menteşe Tarihi Üzerine İlk Araştırmalar	141
Bilgin AYDIN - Rifat GÜNALAN	
Ruus Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Müderrisleri	155
M. Âkif AYDIN	
Osmanlı ve Babürlü Örfi Hukukları Arasında Bir Karşılaştırma.....	193
Salim AYDÜZ	
Topkapı Sarayı Sultan III. Ahmed Kütüphânesi'ndeki	
Felsefe/Fen Bilimleriyle İlgili Eserler Üzerine Bir Değerlendirme	201
Şevki Nezih AYKUT	
Orhan Gazi'nin Sikkeleri.....	229
Jean-Louis BACQUÉ-GRAMMONT	
Evliya Çelebi'nin <i>Seyahatname'</i> sinde İstanbul İstiridycileri ve İstiridycileri	241
Yahya BAŞKAN	
Karamanoğlu Mehmed Bey'in Mezarı Meselesi	249
Fatih BAYRAM	
Viyana Sefiri Ebubekir Râtib Efendi'nin Tarih İlmine Dâir Mülâhazaları.....	255

Mustafa L. BİLGE	
Haseki' de Bayram Paşa Külliyesi Vakfiyesi.....	269
Arif BİLGİN	
İlk Valilik Yıllarında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın Konak Mutfağı.....	295
Faruk BİLİCİ	
Claude Anef' de İstanbul'un Asya Yakası.....	325
İdris BOSTAN	
XVI. Yüzyılda Kızıldeniz' de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: Süveyş, Cidde ve Muha Deniz Üsleri.....	331
Mehmet CANATAR	
Osmanlı Devleti' nde Yasakçılar.....	359
Murat CANDEMİR	
Yıldız Sarayı Müzesi Bağlamında II. Abdülhamid'in Müzecilik Anlayışı.....	405
Coşkun ÇAKIR	
Bir Tanzimat Bürokrat ve Düşünürü Abdüllatif Suphi Paşa ve Islahat Lâyihası.....	423
Niyazi ÇİÇEK	
Harf Devrimiyle İlgili Yeni Belgeler: Maarif Vekâleti' nden Başvekâlet' e Gönderilen Bir Belgenin Düşündürdükleri.....	451
Orhan M. ÇOLAK	
Bursa Fotoğrafları ve Bursa Fotoğrafhaneleri Üzerine Bazı Notlar.....	467
Haydar ÇORUH	
Türklerin Akdeniz Hâkimiyetini Kaybetmesi ve Sonuçları.....	493
Géza DÁVİD	
Szigetvár (Zigetvar) Ali Paşa Camii' nin Banisi Meselesi.....	511
İsmet DEMİR	
XIX. Yüzyılda Kayseri' de Medreseler ve Müderrisler.....	519
Yaşar DEMİR	
Antakya Civarında Ermeni-Fransız İlişkileri ve Fransız Kamuoyunun Bu İlişkilere Yaklaşımı.....	523
Hasan DEMİROĞLU	
İtil Bulgarlarından Günümüze Kalan Bazı Tarihi Materyaller.....	545
Feridun M. EMECEN	
Hilafetin Devri Meselesi: Şaban-ı Şifâî ve Şehrizâde Mehmed Said'in Görüşleri Üzerine Yorumlar.....	561

Harf Devrimiyle İlgili Yeni Belgeler: Maarif Vekâleti'nden Başvekâlet'e Gönderilen Bir Belgenin Düşündürdükleri*

The New Archival Resources on Alphabet Revolution:
A Sent Document from Education Ministry to Prime Ministry

Niyazi ÇİÇEK**

Abstract: One of the most effective movements for change in the newly established young Republic of Turkey is the Alphabet Revolution in 1928. Studies before have primarily focused on this subject. These studies are known to address the possible effects of the revolution on press, libraries, education and literacy. There still remain a number of questions to be answered as to what preparations were made prior to the revolution, which some consider to be a radical attempt; which institutions were directly and actively involved in it; and how it was finally achieved. One of such questions should deal with the position of public administrations, and the precautions they were once made to take. This article seeks to consider in detail a report document delivered from from Ministry of Education to Prime Ministry for the measures to be taken in order to make the revolution a success.

Keywords: Alphabet revolution, Education Ministry, Latin alphabet.

Giriş

1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, Osmanlı Devleti dönemi kapanmış ve Anadolu topraklarında yeni bir dönem başlamıştır. Devleti kuran idareciler yeni bir yönetim anlayışı yanında genel bir modernleşme hareketine girişmişlerdir. Bu modernleşme hareketi, kurumların ve geleneklerin değişmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Genç Cumhuriyet, hem toplumu hem de kurumları çok yakından etkileyen eğitim, bürokrasi, hukuk ve müzik gibi birçok alanda yenileşmeye gitmiştir. Toplumunu çok derinden etkileyen bu değişikliklerin en etkili olanlarından biri hiç şüphesiz harf devrimidir. 1 Kasım 1928'de çıkarılan Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile Latin harfleri kabul edilmiştir. Osmanlı Devletinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kullanılan Arap harfleri yerini Latin harflerine bırakmıştır.

Harf devriminin gerçekleşme süreci ile basın-yayın ve okuma yazma gibi çeşitli sahalara etkisi araştırmalara konu olmuştur. Ancak, devrimi gerçekleştiren temel dinamikler, özellikle bürokratların tutumu, harf değişikliği ile ilgili uygulamalar, kurumların hazırlıkları, alınan tedbirler

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen (SOBAG) 109K152 numaralı proje kapsamında hazırlanmıştır.

** İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: ncicek@istanbul.edu.tr

yeteri kadar ele alınmamıştır. Bu çalışmada, harf devrimi gerçekleştirilmeden önce eski Arap harfleri yerine Latin harflerinin kabulüyle alakalı alınması gereken tedbirleri, Maarif Nezareti'nin görüşü olarak Başvekâlet'e sunduğu rapor niteliğindeki bir belge üzerinde ele alınacaktır.

Tarihsel Arkaplan

Türk toplumunda harf değişikliği teşebbüslerinin Osmanlı döneminde başladığı bilinir. Önceleri Arap harflerine çeşitli işaretler eklenerek ve hareke diye adlandırılan sesli harfleri oluşturma biçiminde denemeler yapılmıştır. Bu denemeler arasında, eski harflerin tamamen terk edilip Latin harflerinin kabul edilmesi teklifleri de bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesi'nin Lâtin harfleriyle yazılması, XV. ve XVI yüzyıllarda Avrupalıların Osmanlı devletinde konsolosluklar açmasıyla başlamış olduğu çoğu araştırmacı tarafından dile getirilmektedir.¹ Osmanlıya karşı artan ilgi ve ticari ilişkilerin gelişmesi sebebiyle Türklerle iş yapmak isteyen yabancılar, Osmanlıca metinleri Latin harflerine çevirerek kullanmayı tercih etmişlerdir.² Yabancı dil öğrenmek sebebiyle de olsa Tanzimat'tan önce açılan askerî okullarda Lâtin harfleri kullanılmaya başlanmıştı. 1827'de eğitim-öğretime başlayan Askerî Tıbbîyede öğretim dili Fransızca olarak kabul edilmişti. 1834'lerde artık yerleşik duruma giren Avrupa'daki Osmanlı Elçilik mensupları, gittikleri yerin dilini öğrenmekle görevlendirilmişlerdir. İstanbul'da tercüme odasında yabancı dil öğrenilmesi münasebetiyle, Latin alfabesinin bürokrasiye çoktan girdiğini görüyoruz. Dolayısıyla Avrupa devletleriyle olan ilişkiler geliştikçe, Latin alfabesine olan ilgi de artmıştır.

İlk başlarda eğitim, ticaret ve dış ilişkiler sebebiyle Türk toplumunun farklı kesimlerine giren Latin alfabesine zaman içerisinde ilgi artmıştır. Batılılaşma ve modernleşme çabaları için de gerekli bir adım gibi görülerek, bu derin ilgi zaman içerisinde alfabenin tamamen değiştirilmesi taleplerine dönüşmüştür. Kaynaklarda alfabeyi değiştirme yolunda ilk mücadelelerinden birini, Tanzimat döneminde Maarif Vekilliği yapan Münif Paşa'nın başlatmış olduğu ifade edilmektedir.³ Paşa, 1860 yılında kurduğu "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye" adlı derneğin üyelerinin ilme ve okumaya karşı yeterli ilgiyi göstermemelerini mevcut Arap harfli alfabeyle bağlamış ve bu konudaki hemen hemen ilk tartışmayı başlatmıştır. Aynı yıllarda Azerbaycanlı yazar ve çevirmen Ahudzade Mirza Fethali, alfabedeki düzeltme isteğini saraya sunmuş; ayrıca Latin alfabesine geçilmesi teklifinde bulunmuştur.⁴

¹ Bilal Şimşir, *Harf Devrimi Üzerine İncelemeler*, Ankara 2006.

² İlber Ortaylı, "Harf Devrimini Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine", *Harf Devrimini 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara 1981, s. 101.

³ Ağâh Sırrı Levent, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1972³, s. 153.

⁴ Aynı eser, s. 155-156.

Birçok teşebbüs ve niyete rağmen Osmanlı Devleti döneminde harf değişikliği gerçekleştirilememiştir. O dönem bu değişiklik talepleri, Enver paşa'nın "Enveriye yazısı" gibi başarısızlıkla neticelenen birkaç mahalli denemeye sınırlı kalmıştır.⁵

Alfabe değişikliği taleplerinin, Cumhuriyet döneminde modernleşme hareketlerinin de etkisiyle daha sesli dile getirildiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de harf meselesinin en şiddetli tartışıldığı dönem 1926 yılı olarak kabul edilir. Türk eğitim sisteminin sorunlarını incelemek için Türkiye'ye gelen Dr. Kühne'den bir rapor hazırlaması istenmiştir. Harf inkılâbından önce aslında Türkiye'de Arap harfleriyle okuma yazma bilenlerin sayısı % 6'yı geçmiyordu. Dr. Kühne, 1926'da Türk eğitimi için hazırladığı raporunda, bu sorunun kökten çözümü için Latin alfabesine geçilmesi yönünde bir değişiklik önermişti.⁶

Böylece Osmanlı Devleti'nde başlayan alfabe değişikliği tartışmaları, Cumhuriyet döneminde hem siyasi hem de akademik düzeyde devam etmiştir. Lâtin alfabesini savunan gazetecilerden Hüseyin Cahit, Büyük Zafer'in ardından Gazi Mustafa Kemal'e "Lâtin yazısının niçin alınmadığını" sormuş, Başkomutan'dan "Daha zamani gelmemiştir" cevabını almıştır.⁷ Oysa Milli Mücadele'nin başlarında Erzurum'da iken, Mazhar Müfit Kansu'ya ileride yapılacak işleri not ettirirken, Lâtin yazısının alınacağını söylemiştir.⁸ Böylece Lâtin alfabesini almak fikrinin Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği devrimler arasında önceden beri var olduğunu anlıyoruz.

Birçok yenilik yanı sıra Türk kültür hayatının temel taşlarından biri olan Türk dili konusunda gerçekleştirilen atılımlar, bir yönüyle harf değişikliğine giden yolu hazırlamıştır. Bu anlatımlardan biri, Türk dilini sadeleştirmek ve Öz Türkçeye dönüş çalışmaları yapmak üzere Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak oluşturulan Dil Heyeti⁹ aynı zamanda harf değişikliğinin konuşulduğu akademik platform olmuştur. Türk Ocaklarının Merkez ve Hars Heyetleri toplantısında, 8 Ocak 1928'de, Adalet Vekili Mahmut Esat, Lâtin harflerinin kabulünü hararetle istediğini bildirmiş, 8 Mart 1928'de de Başvekil İsmet Paşa Lâtin harflerini överek bu konuda aydınların ve bilim adamlarının düşüncelerini sormuştur. 3 Şubat 1928'de İstanbul'da hutbe Türkçe okunmaya başlanmış, aynı yılın 24 Mayıs'ında da Türkiye Büyük Millet Meclisi, yazı devriminin öncüsü ola-

⁵ Cemil Öztürk, "Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ve Harf İnkılabı", *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu, 10-11 Kasım 2008*, ed. Tülay Alim Baran, İstanbul 2009, s. 165.

⁶ İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, III, İstanbul 1983, s. 661.

⁷ Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara 1992, s. 57.

⁸ Sami Nabi Özerdim, *Harf Devriminin Öyküsü*, (çevrimiçi), [Elektronik adres] <http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/kitap/ozerdim.pdf> [12.10.2006].

⁹ BCA, 080.16.01.01 / 29.46.10.

rak Lâtin rakamlarını kabul etmiştir.¹⁰ Bütün bu değişim hareketleri, harf devriminden önce gerekli zemini hazırlamak adına, bir kamuoyu oluşturma hareketi biçiminde görülebilir.

Maarif Vekili Mustafa Necatî'den Başvekâlet'e gelen bir tezkerede belirtildiğine göre İcra Vekilleri Heyeti'nin 23 Mayıs 1928 tarihinde almış olduğu kararla "Dil Heyeti" kurulmuştur.¹¹ Bu heyetin üyeleri arasında bir "Alfabe ve Gramer Komisyonu" teşekkül ettirilmiştir. Komisyon, Türk dilinde Latin harflerinin uygulanmasını görüşmek üzere kurulan bir heyet niteliğindedir. Maarif Vekâleti, Başvekâlet'in onayını 27 Mayıs 1928'de almış, 26 Haziran 1928'de de komisyon, Bakanlık binasında ilk toplantısını yapmıştı. Alfabe ve Gramer Komisyonu toplantılarının ardından alınan kararlarla ilgili olarak rapor hazırlanmıştır.¹²

Dil Heyeti üyeleri belirli bir kadroya karşılık gelecek şekilde aylık ücret almaktaydılar. Heyet üyeleri yanı sıra Latin harflerinin uygulama şeklini incelemek üzere oluşturulan komisyonun da ücret almalarıyla ilgili olarak çıkarılan bir kararname ile aylık ücretlerine dair kadronun yürürlüğe konduğunu öğrenmekteyiz.¹³ Yine ayrı bir kararname ile bu komisyon üyeleri arasına dört üye ve bir kâtip katılmış ve bunlara ait kadro da yürürlüğe konmuştur.¹⁴

Alfabe yasası çıkmadan önce Gazi Mustafa Kemal, 9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan gece Sarayburnu'nda yaptığı konuşmada yeni Türk harflerinin kullanılmaya başlanacağını açıkça söylemişti. Bu tarihten sonra 25 Ağustos'ta Dolmabahçe Sarayı'nda önemli bir toplantı yapıldı. Toplantıya 80 kadar milletvekili, önemli askeri ve mülki erkân, Dil Heyeti üyeleri katıldılar. Atatürk'ün de hazır bulunduğu toplantıda, yeni Türk harfleriyle ilgili olarak İbrahim Necmi (Dilmen) iki saat süren bir ders verdi. Bu arada milletvekilleri ve diğer katılımcılarla tahta üzerinde deneme yazıları yazıldı. 29 Ağustos 1928'de yapılan, keza Atatürk ve devlet yetkilileri aynı zamanda tanınmış şair, akademisyen, yazar, gazeteci ve askeri yetkililerin katıldığı yaklaşık 200 kişilik bir toplantıda konu enine boyuna tartışıldı. Toplantı sonunda Başvekil İsmet İnönü, milleti cehaletten kurtarmanın ancak yeni Türk alfabesi ile mümkün olacağını belirten bir konuşma yaptı.¹⁵

¹⁰ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara 1981, s. 25.

¹¹ BCA, 30.18.01.01 / 29.32.20. Kararnamede "Dil Heyeti" olarak geçen komisyon, kaynaklarda "Dil Encümeni" şeklinde de ifade edilmektedir (Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 60).

¹² Levent, *a.g.e.*, s. 400-401.

¹³ BCA 30.18.01.01 / 29.36.6.

¹⁴ BCA 30.18.01.01 / 29.46.10.

¹⁵ Levent, *a.g.e.*, s. 403.

Alfabe Komisyonu, Dil Heyeti Nezareti'nde çalışmalarını tamamlamasının ardından Gazi Mustafa Kemal'in düzeltmeleriyle¹⁶ yeni Türk alfabesine son şekli verilmişti. 1 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen ve 3 Kasım 1928'de yayımlanan *Resmî Gazete* ile yürürlüğe giren "1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" ile yeni Türk alfabesi uygulamaya konulmuştur. Kanunun toplam on bir maddesinin çoğunluğu kamu idaresini, bürokrasi ve yazışmaları ilgilendirmekteydi.

Özet niteliğinde oldukça kısa bir tarihçesi verilen Harf devrimi, her ne kadar başta çeşitli muhalif görüşlere ve karşı duruşlara rağmen Mustafa Kemal Atatürk, Başvekil İsmet İnönü ve Maarif Vekili Mustafa Necati gibi devlet adamlarının dirayetli duruşları sonucunda karar uygulanabilmiştir. Harf değişikliğinin kanunlaşması sürecine kadar yeni harflerin Türk diline uygunluğu aynı zamanda hangi koşullarda değişikliğin yapılabileceği, alınması gereken tedbirler ve gerçekleştirilmesi lazım gelen hazırlıklar konusunda her düzeyde farklı çalışmalar yapılmıştır.

Bu hazırlıklarda en önemli sorumluluk, hiç şüphesiz Maarif Vekâleti'nin olmuştur. Zaten Başvekil İsmet İnönü, Maarif Vekâleti'ne gönderdiği yazı ile "Umumi idare maariftedir. Her teşkilat maarife muavindir" diyerek bu sorumluluğu açıkça ortaya koymuştur.¹⁷ Vekâlet, bu stratejik rolü üstlenirken, çeşitli belgelerden bir takım hazırlıkları daha önceden yapılmış olduğunu anlıyoruz. İşte bu yazıya konu olan belge¹⁸, bu hazırlıklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Belgede Maarif Vekâleti tarafından bir takım tavsiyelerde bulunulmakta ve tedbirler önerilmektedir.

Belgenin İçeriği

Maarif Vekâleti alınan tedbirleri öncelikle iki başlıkta toplamayı uygun görmüştür. Bunlardan ilki Maarif Vekâleti'nin sorumluluğunda olanlar, ikincisi ise diğer kurum ve kuruluşların sorumlulukları ve alacakları tedbirler ile uygulamalardır.

Vekâlet, yazısında ilk hamlede "Yüksek İcra Komitesi" adıyla bir yürütme kurulu oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Komite, bakanlıklar ile milli teşkilat ve cemiyetlerden gelecek temsilcilerden oluşacaktır. Görevleri ise bakanlıklarla temasa geçmek, alınacak tedbirleri, faaliyet ve uygulamaları tek kanaldan takip etmek, ilgili kurumlarla irtibat sağlayıp, bütün millete yeni harflerin çabucak öğretilmesi için teşkilatlanmaktır.

¹⁶ Atatürk, Anadolunun çeşitli şehir ve kasabalarında yeni harflerin kullanılmasıyla ilgili uygulamaları görmüş, sonuçların memnuniyet verici olduğunu gözlemiştir. Aynı zamanda, kullanım esnasında yapılan yanlışlık ve görülen aksaklıkların düzeltilmesi için de öneriler getirmiştir (BCA, 230 / 149.56.8, s.1-3).

¹⁷ İlhan Sungu, "Harf İnkılabı ve Milli Şef İsmet İnönü", *Tarihî Vesikaları*, I (Haziran 1941), s. 17.

¹⁸ BCA, 180.09 / 3.16.3.

Komitenin teşkilatlanması, görevleri ve kullanacağı bütçe miktarı bir kanunla belirlenecektir.

İcra Komitesi'nin ardından ikinci önemli organ ise İlmi Heyet'tir. Kurulacak İlmi Heyet, halen faaliyette bulunan dil komisyonu (Dil Heyeti) yerine teşekkül edecek ve Maarif Vekâleti'ne bağlı çalışacaktır. Dil komisyonu zaten Türkçenin yeni harflerini tespit ile meşgul olduğundan bir nevi dil komisyonunun görevinin "İlmi Heyet" olarak yeniden tanımlanmasından ibarettir. Bu ilmi heyetin başlıca vazifesi "ana lügat" adıyla temel bir Türkçe sözlük ve mukayeseli bir gramer kitabı hazırlamak olmalıdır. Heyet bir çeşit lisan akademisi gibi hizmet vermelidir. Heyette bulunacak üye sayısının on iki olabileceği öngörülmektedir. Bunlarda en kuvvetli edebiyatçılar ve şairler aynı zamanda tecrübeli dil bilimciler ve Türkçe uzmanlarından oluşmalıdır. Heyetin en önemli vazifesi, harf ve alfabe faaliyetlerini ilmi cepheden ele alıp yönetmek olacaktır. Bu heyetin ortaya koyacağı çalışmalar ve alacağı kararlar da "İcra Komitesi'nce" ilgililere duyurulup uygulanması takip edilecektir. Bu heyet ve komitenin oluşturulması ve faaliyette bulunabilmesi için Maarif Vekâleti bütçesine ek tahsisat konulması gerektiği de ayrıca belirtilmiştir.

İcra Komitesi ve İlmi Heyetin ardından Maarif Vekâleti üçüncü adım olarak dilin tasfiyesi ve kısaltılması ile ilgili yapılacak çalışmalar hakkında görüş bildirmiştir. Burada amaçlanan dilde var olan Arapça ve Farsça ifade, terkip ve kelimelerin yerine yeni Öz Türkçe kelimeler bulmak; böylece, dili olabildiğince sadeleştirmektir. Dilde sadeleşme işi, zaten tavsiye edilen farklı kurum ve şahıslar tarafından münferit olarak yürütülmektedir. Bunun için çeşitli kurum ve daireler kendi başlarına ve arzularına göre dilde islahat yapmak yerine dilde sadeleşme gayretlerinin tek bir noktada toplanmasını sağlamalıdır.

Yeni harflerin kabulü ve yayılması için düşünülen dördüncü adım halk için yapılacak olanlara ayrılmıştır. Bunun için birkaç faaliyet öngörülmüştür:

1. Halk Fırkası, Muallimler Birliği, Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer ve Matbuat Cemiyeti gibi milli teşkilatların yapmaları gereken faaliyetler. Bunlar önce kendi teşkilatlarında ardından yurt çapında halk için kurslar örgütleyebilirler.
2. Günlük gazete ve dergilerin haber kısımlarının üçte biri, resmi yayın ve duyuruların tamamı yeni harflerle basılmalıdır. Resmi matbaaların basım işini tamamen yeni harflerle gerçekleştirebilmeleri için bu matbaaların yeni harfler tedarik etmesi gerekmektedir.
3. Halkın yakın alaka gösterdiği haftalık yayın yapan dergilerin yeni yazı ile çıkmaları sağlanmalıdır. Halk tarafından merakla okunan Karagöz, Akbaba gibi mizah gazetelerinin yarısı ile resimlerin açıklamaları yeni harflerle yazılmalıdır.

4. Ankara'da çıkan ve yarı resmi bir mahiyet arz eden Hakimiye-i Milliye Gazetesi yeni harflerle yayınlanmalıdır.
5. Sinema filmlerine ait açıklamalar yeni harflerle yazılmalıdır.
6. Resmi dairelere ait levhalar, makam isimleri, istasyon, durak, vapur, araba, tiren adları ve tarifeleri; aynı zamanda özel işletmelere ait, lokanta, gazino ve bar isimleri yeni harflerle yazılmalıdır.
7. Halk masalları, Nasrettin Hoca hikâyeleri, buna benzer kitaplar ve risaleler yeni harflerle yazılmalıdır. Talim ve Terbiye Heyeti, bu amaçla halk için bir kitap serisi ismarlamıştır. Kitaplar geldiğinde derhal tercümesi ve yeni harflerle basımı yapılacaktır. Aynı zamanda İktisat ile Sıhhiye Vekâletlerinin halk için faydalı olacak, ülkenin ekonomi ve sağlık hizmetleriyle alakalı küçük kitaplar yayınlamaları beklenmektedir.
8. Anadolu Ajansı, önemli haberleri geceleri her kesin görebilmesi için dikkat çekecek şekilde elektrikli ampullerle yazmalıdır.
9. Müsveddeleri hazır olan Reşat Nuri Bey'in Zola'dan tercüme ettiği "Hakikat" adlı romanı derhal yeni harflerle yayınlanmalıdır.
10. Yeni harfleri öğretmek üzere hazırlanacak büyük levhalar acilen bastırılıp dağıtılmalıdır.
11. Kaza merkezlerinde ve büyük köylerde, ajans haberleri her gün büyük levhalar üzerine yazılarak meydanlarda halkın görebileceği yerlere asılacaktır.
12. Teyyare Cemiyeti'nin çıkardığı "köy" ve "köy hocaları" dergilerinin kısmen yeni harflerle çıkması faydalı olacaktır.

Yeni harflerin kabulü için alınacak tedbirlerden bir diğeri posta ve telgraf işleriyle alakalıdır. Burada tavsiye edilen, öncelikle postane isimlerinin yeni harflerle yazılması ve alfabetik sıra ile bütün postane adlarının yayınlanmasıdır. Bu yayındaki posta adlarının imlası resmi olacaktır. Bu şekilde yazılmayan mektuplar, isimlerin ilanından bir süre sonra postanelerce kabul edilmeyecektir.

Latin harfleri ile yazılmış olan bu isimler, Cenevre'de bulunan uluslararası Posta Kalem Merkezine de bildirilmelidir.

Kasaba, köy isimlerinin birbirine karışmaması için Batı ülkelerinde kullanılan usulün uygulanması gerekmektedir. Mektup adreslerinde kasaba ve köy isimleriyle birlikte şehir isimleri de verilmelidir.

Ayrıca mektup adresleri için yeni yazıya göre bir şekil düşünülmelidir. Telgraflar da yeni yazı ile yazılmalıdır.

Telgraf işlerinde en mühim nokta kelime adedinin yeni yazı ile tespiti için prensipler ortaya konulmalıdır. Telgraflardaki kelime sayısının belirlenmesi memurların şahsi kararları ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla kelime sayısının belirlenmesi için gerekli kurallar tespit edilerek, telgraf

için herkesin ne miktarda para ödeyeceğinin şüpheye yer vermeyecek şekilde tespitine imkân sağlanmalıdır.

Posta ve telgraflar için dil heyetinin açıkladığı imla ve gramer esaslarına göre belirlenecek bir telgraf kelime sayısı rehberi oluşturulmalıdır.

Bu konuda acele olarak yapılacak işlerden biri yeni harflerle yazılacak mektup, telgraf ve postaların tenzilatlı olarak işlem görmesini sağlamaktır.

Meclise, Acilen Teklif Edilecek Kanunlar başlığıyla alınması gereken diğer tedbirler dile getirilmiştir. Bunlar arasında birkaç tanesi şu şekildedir:

- 1) Yeni harflerin resmi olarak kabul edilmesi hakkında kanun,
- 2) Dışarıdan ithal edilecek yeni harflerin vergiden muaf tutulması; ayrıca yeni harf dökümcülerinin teşviki ve himaye edilmesi,
- 3) Devlet Matbaasının bir numune matbaa haline gelmesi için şimdiki yapısı yenilenmelidir. Yeni harflerin temininde bu matbaanın işi büyük olacaktır. Yani harflerin halk tarafından benimsenmesi yayın yapılarak mümkün olacağından Türkiye’de bir örnek matbaa oluşturmak için devlet matbaası takviye edilmelidir. Bunun için bir kanun teklifi hazırlanmalıdır,
- 4) Yeni harflerle yapılacak yayın, telgraf ve posta işlerinin indirimli olmasıyla ilgili bir kanun hazırlanmalıdır,
- 5) Yayınların yeni harflerle yapılması ve eski harfle yayın yapmanın yasaklanması konusunda bir kanuna ihtiyaç bulunmaktadır. Yayın hayatına yeni başlayacak yerlere, yeni harflerle yayın yapmak şartı ile izin verilmelidir. Günlük gazeteler ve dergiler, bu kanuna göre kısmen veya tamamen yeni harflerle yayın yapacaklardır.

Raporda bu belirtilen kanuni düzenlemelerin yapılması zaruri görülürken; ayrıca, resmi dairelerde ve şirketlerde yeni yazı ile okuma yazma bilmeyenlerin çalıştırılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Alınması gereken tedbirlerle alakalı olarak raporda verilen diğer bir başlık, “Yeni Harflerin Süratle Tamimi için:” biçimindedir. Başlığın altındaki açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla yeni harflerin hızlı bir şekilde duyurulması ve uygulanıp yaygınlaştırılması için yapılması gereken işlerin bir kısmı zaten Maarif Vekâleti’nce kısmen yürürlüğe konmuştu.

Bu sene okulların her sınıfında yeni harfler öğretilecektir. İlkokulların birinci sınıfında ise eğitim-öğretim yalnız Latin harfleri ile yapılacaktır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfların ise ilk iki ayda yeni harflerin alfabesi öğretilecek; ardından kıraat ve Türkçe derslerinde yeni harflerle derslere devam edilecektir. İlkokulların son iki sınıfında tarih, coğrafya, hayat bilgisi yurt bilgisi vb. derslerin yeni harflerle gösterilmesi mümkün değildir. Ortaokullarla liseler ve öğretmen okullarında ise her sınıfa yeni harfler öğretilecek kıraat ve lisan dersleri bu harflerle yapıla-

caktır. Bu okullarda diğer derslerin şimdilik eski harflerle okutulması zarureti bulunmaktadır. Her yıl aşamalı olarak derslerin yeni harflerle gösterilmesi sağlanacak dört beş yıl içerisinde bütün eğitim-öğretim yeni harflerle yapılacaktır.

- 1) Bu sene bütün okullarda Türkçe ve kıraat (okuma) derslerinin yeni harfle takip edilebilmesi için kitapların iki ay içerisinde yeni harflerle basılması gerekmektedir. İki ay içerisinde yeni harfler gösterildikten sonra dersler yeni harflerle devam edecektir. Okuma kitaplarının şimdiden basımına başlanmalıdır. Yeni basılacak eserler ve ders kitapları için mevcut matbaa yetersiz kalırsa başka özel matbaalarda basılması yoluna gidilecektir. Matbaalar için dışarıdan getirilecek harflerin gümrük vergisinden muaf tutulabilmesi için devlet matbaasına tahsisat ayrılması gerekmektedir.
- 2) Talebelere yeni harfleri çabuk sevdirep öğretmek için onların sevdiği cazip eserler yayınlanmalı; dergi ve gazetelerin en çok okunan kısımlarının yeni harflerle çıkarılması sağlanmalı; aynı zamanda yeni harflerle eser verecek muharrirler desteklenmelidir. Çocuklara mahsus yeni harflerle basılmış dergiler çıkarılmalıdır.
- 3) Çocuk kitaplarının eski harfli olarak basılması yasaklanmalıdır.
- 4) Okul levhaları, programları ve okul duyuruları yeni harflerle yazılmalıdır.
- 5) Öğrencilerin yeni harflerle rahat yazabilmesi için defterler hazırlanacaktır.
- 6) İlkokullarda ders veren öğretmenlere yeni harfleri öğretmek için öğretmen kursları açılacaktır.
- 7) Ortaokul öğretmenleri arasında yeni harfleri bilmeyenler için okulun Türkçe öğretmenlerince derhal kurslar açılacak ve bir ay içerisinde öğretilecektir.
- 8) Her yörede gönüllü öğretmenler belirlenmeli; onlar köylerde yeni harflerle okutma ve yazdırmaya başlamalıdır.
- 9) Bütün halk dersanelerinde öğretim yeni harflerle takip edilmeli, kitaplar yeni harflerle basılmalıdır.

Maarif Vekâleti alınacak tedbirleri maddeler halinde bu şekilde sıraladıktan sonra, bunu gerçekleştirmek için lüzum eden maddi kaynağı açıklamıştır. Bu iş için acilen yüz bin liralık bir tahsisata ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Bu tahsisatın da derhal Vekâlet emrine verilmesi; ayrıca, kanunlarla verilecek tahsisatla birleştirilerek kullanılmasına müsaade edilmesi istenmiştir.

Sonuç

Türkiye'de yazı devrimi her ne kadar 1 Kasım 1928 tarihinde çıkan yeni Türk alfabesi kanunuyla gerçekleştirilmiş olsa da bunun öncesinde oldukça ciddi bir hazırlık döneminin bulunduğu görülmektedir. Bu hazırlık çalışmaları, "Dil Heyeti" ve "Alfabe Komisyonu" gibi organların

teşekkülü, basın ve yayının buna hazırlanması ile yeni harflerin her kesime öğretilmesi gibi faaliyetlerin yanı sıra mevcut hükümette bu işi organize edecek bir karar merkezinin belirlenmesiydi.

Başbakan İsmet İnönü, harf değişikliğinin hazırlıklarını yapmak, çalışmalarını organize etmek ve yeni yazıyı öğretme programlarını geliştirmek gibi birçok görevi Maarif Vekâleti'ne vermişti. Bakanlık üstlenmiş olduğu bu görevi en iyi şekilde yerine getirebilmek için bir hazırlık çalışması yapmış, harf değişikliğini tüm yurttaki kesintisiz olarak gerçekleştirebilmek amacıyla bir dizi çalışmanın yapılması gerektiğini açıkladığı öneri listesi sunmuştu.

Bakanlık bu öneri listesinde alınması gereken tedbirleri sıralarken, yürütülecek çalışmaları iki grupta toplamıştır: İlki kendisinin üstlendiği vazifeler, ikincisi ise diğer kurumların yürüteceği faaliyetlerdir.

Tedbirlerle alakalı olarak ilk önerilen, yeni harflerin kabulü ve öğretilmesi konusunda çalışmaları takip edecek "yüksek icra komitesinin" oluşturulmasıdır. İkincisi mevcut Dil Heyetinden ayrı olarak veya onun yerine kurulacak bir ilmi heyetin teşekkül etmesi ve bu heyetin lügat hazırlamak, Tükçe gramer kitabı çıkarmak gibi vazifeler üstlenmesidir. Diğer bir tedbir ise dilde var olan Arapça ve Farsça kelime, tabir ve deyimlerin tasfiye edilerek, Öz Türkçe çalışmasının yapılmasıdır. Halk için yapılacak çalışmalar da unutulmamıştır. Gazete ve dergilerin Latin harfleriyle yazılması, halkın rahatça okuyacağı şekilde meydanlara yeni yazı ile ajans haberlerinin yazılıp asılması bu çalışmalardan bir kaçıdır. Posta ve telgraf işlerinde de yine yeni harflerin kullanılması için tedbirler alınması istenmekteydi. En önemlisi ise tüm bu çalışmaların hukuki alt yapısını oluşturmak için çıkarılması gereken kanunların hangileri olması gerektiği konusunda teklifler belirtilmiştir. Son olarak da yeni yazının hızlı bir şekilde genç nesillere öğretilmesi için okullarda özellikle Türkçe ve okuma derslerinin hemen yeni yazı ile yürütülecek şekilde hazırlık çalışmalarının başlatılmasıdır.

Maarif Vekâleti'nin Başvekâlet'e sunduğu bu öneri paketinde o dönemin şartlarında maddi hazırlık bakımından birçok hususun düşünüldüğü açıktır. Öneri paketinin ardından yürütülen çalışmalara bakıldığında, teklif edilenlerin çoğunluğunun gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Ek

1927	Ankara	Türkiye Cumhuriyeti
	Sahife (1)	Ma'arif Vekâleti
.....:	Hülâsâ	Dâiresi
		Umûmî
		Husûsî

Başvekâlet Makâm-ı Celiline

Yeni harflerin serî ve sâlim bir tarz ile bütün millete ta'mîmi için acele olunması lâzım gelen tedbirler ihdâsı icâb eden yeni teşkilât hakkında Vekâlet-i âcizânemin mülâhaza ve mütâla'alarını arz eylemeye müsâ'ade-i devletlerini istirhâm ederim.

Alınacak tedbirler başlıca iki sınıftır: Biri Ma'arif Vekâleti'nin fa'aliyet sahasına dâhil olan; diğeri Ma'arif Vekâleti'nin sahası hâricinde kalan. İhdâs edilecek teşkilâtın da böyle ikiye ayrılması zarûreti görünmektedir. Harf meselesi bütün milleti ve dolayısıyla bütün Vekâletlerin salâhiyetlerini alâkadar ettiği cihetle evvel emirde makâm-ı devletlerine merbût bir yüksek icrâ hey'etinin ihdâsına lüzum vardır.

Sânîyen bu icrâ hey'etine nev'amâ erkân-ı harbiye vazîfesini görmek, ya'ni ânın ilmî ve fennî cihetlerini düşünmek ve kararlaştırmak için bir ilmî hey'ete ihtiyaç vardır. Harf hareketi ve fa'aliyetinin nâzım ve müdürü bu iki hey'et olacağı cihetle evvelâ bunların nasıl teşkil ederek ne sûretle vazîfe göreceklerinden bahs ettikten sonra alınması icâb eden tedbirlerle meclise teklîfi lâzım olan kânûn lâyhalarını sırasıyla arz eyleyeceğiz.

1- Yüksek İcrâ Komitesi

Bu komite Vekâletlerin mümessillerinden büyük millî teşkilât ve cemiyetlerin murahasalarından teşekkül edecektir. Komite doğrudan doğruya makâm-ı devletlerine merbût bulunmalı Vekâletlerle olacak temas ve muhaberelelerine makâm-ı devletleri tavassutuyla icrâ eylemelidir. Komitenin vazîfe ve salâhiyeti isminin de delâleti vechiyle münhasıran icrâi ve tatbîki olacaktır. Yeni harflerin bütün millete çarçabuk öğretilmesi için teşkilât vücûda getirmek ve bu teşkilâtı inzibat altında sevk ve idâre etmektir. Bî't-tabî' fa'aliyetin mâli cihetleri de komite tarafından idâre olunacaktır. Mekteplerde yeni alfabe tedrîsâtı ile Ma'arif Vekâleti'nce idâre edilmek olan halk dershânelerinde yapılacak tedrîsât doğrudan doğruya Ma'arif Vekâleti'nce kontrol edileceği cihetle salâhiyet tedâhülüne mahal kalmamak için yüksek icrâ komitesinin Ma'arif Vekâleti sahasındaki öğretim fa'aliyetine yalnız müzâharet ile iktifâ ederek müdâfa'a eylememesi lâzımdır.

İcrâ komitesinin sûret-i teşekkülü ve vazîfe ve salâhiyeti ile bu mu'azzam millî işi başarmak için elinde bulunacak tahsîsâtın miktârı ve sûret-i sarfı bî't-tabî' husûsî bir kânûn ile tesbît olunacaktır.

2- İlmî Hey'et

Bu heyet hâl-i hazırda fa'aliyette bulunan dil komisyonu yerine kâim olarak Ma'arif Vekâleti'ne merbût olacaktır. Dil hey'eti münhasıran Türkçenin yeni harflerini ta'yîn ve tesbît gibi nisbeten basit bir işle meşgûl olduğu cihetle bugünkü teşekkülü ve a'zâsı kâfi gelebilmektedir. Ancak yeni hey'etin vazîfesi çok daha geniş olacaktır. Çünkü bütün hal edilmiş demek olan harf meselesi

lisânımızın birçok mühim meseleleri arasında tâlî derecede ad olunabilecek bir mâhiyettedir. Türkçemizin harf inkılâbı ile mesud bir tekâmül yoluna gireceği şüphesiz ise de lisân sahasında asıl bundan sonra yapılacak mühim işler vardır.

(1) Dilimizin envanterini teşkil edecek bir ana lügat vücûda getirilmelidir. (2) Türkçenin ilmî esaslara göre muhtelif lehçelerinin husûsiyetlerini ihtivâ eden mukâyeseli bir grameri yapılmalıdır. (3) Türkçede ilim ve fen ıstılahları tensik edebilmelidir. Ve nihâyet (4) Türkçe tasfiye edilmelidir. Yeni harflerle bile Türkçedeki yabancı kelimelere bir dereceye kadar hukuk tanımak mecbûriyetinde kaldığımız görülüyor. Medlere (Ayn) ve (He) için apostroflar Fârisî izâfet (Ye)'leri bu kabildendir. Dilimizi tam mânâsıyla Türk ...? yani Macarca gibi müstakil ve neşvünemâsında kendi ...? fa'âliyeti ile devâm edebilen bir edebî lisan haline getirmek için hemen yarından i'tibâren fa'âliyete geçmek en büyük millî borcumuzdur. Bu ma'rûzâta nazaran teklif edilen ilmî hey'etin bir nevî lisan akademisi olması lâzım gelmektedir. Bi't-tabî' öyle olacaktır. Binâenaleyh sûret-i teşekkülünün ve a'zâsının aded ve evsâfının bu muktezâyâ göre olması zarûridir.

İlmî hey'etin a'zâsı adedini şimdiden ta'yîne imkân göremeyiz. Ancak işin azamet ve ehemmiyeti göz önüne getirilirse bu hey'etin en az on iki a'zâdan tereküb edebileceği tezâhür eyler: Bir def'a hey'ete en yaşlı lisâniyat ve Türkçe mütehassıslarımız girmelidir. En kuvvetli edib ve şâirimiz girmelidir. Bunlarla birlikte ma'nevî ve maddî ilimlerde fen ve san'atlarda ihtisâs sâhibi olan mütemeyyiz ilim adamlarımız da hey'ete a'zâ olmalıdır.

Yeni dil heyetinin bu mesrûrât (sevinç) dâhilinde teşekkül ve ifâ-yı vazife edebilmesi için Ma'ârif Vekâleti bütçesine kâfi miktârda tahsisât konulması zarûri olacaktır.

Bu hey'etin en âcil vazifelerinden biri ve şimdilik bu birincisi de harf ve alfabe fa'âliyetinin ilmî cebhesini idâre etmek olacaktır. Yüksek icrâ komitesi bu hey'etin ilmî velâyetini tanıyacak ve ilmî cihetlerde yalnız hey'etin göstereceği istikâmette ilerleyecektir. Âdetâ o hey'etin bir nevî erkân-ı harbiyesi olacaktır.

3- Lisanın Tasfiyesi ve Tensiki

Bugünkü resmî lisan geçen devirlere nisbeten şübhesiz çok sadeleşmiştir. Ancak henüz Tükçeleşmiş değildir. Birçok Arapça ve Fârisî klişe ta'biri vardır ki hâlâ resmî lisanda mühim bir takım fikirlere toptan delâlet etmek üzere şu'ursuzca kullanılmaktadır. Hâlâ saltanat devri formüllerini hatırlatan ta'biri ve kelimeler resmî lisanda yaşamaktadır. Sonra resmî lisan husûsunda muhtelif Vekâlet ve dâireler arasında prensip ve mesâi iştirâki mevcût değildir. Zaman zaman ba'zı dâirelerde sâdeliğe ve millileşmeye doğru hareketler ve ceryânlar görülmektedir. Yalnız bunlar ilmî salâhiyete hâ'iz bir merkezden idâre edilmediği cihetle hem münferit kalmakta hem de Türkçe için kazanç teşkil etmeyecek bir takım ta'dil ve icâtlara sebebiyet vermektedir. Türkçenin tasfiyesi demek lisanımızı daraltmak demek değildir. Bunun için muhtelif dâirelerin kendi başlarına ve rû'esânın kendi arzularına göre resmî lisanda ıslahat yapmaları yerine merkezî bir teşekkül vücûda getirerek resmî lisanı tasfiye ve tensik etmek tarzı tercîh edilmelidir ki alınacak neticeler insicâmlı olsun. Ve bütün devlet dâirelerince kabûl edilebilsin. Bu işte de isti'câl edilmesi zarûridir. Binâenaleyh şimdiden Ma'ârif Vekâleti'nde muhtelif Vekâlet ve dâirelerin en salâhiyetli mümessillerinden mürekkeb bir komisyonun toplanarak bu mühim mesele ile meşgûl olmasını lüzumlu görüyoruz. Husûsiyle yeni harflerle yapılacak muhâberenin hâricî şekillerini tesbît etmek de âcilen lâzımdır. Komisyon bunu da hemen yapmalıdır. Hâl-i

hazırda resmî kâğıtlara atılan târihlerin tarzı bile muhtelifdir. Bu teşebbüslerin önüne geçilmek lâzımdır.

4- Harf Sahası Hâricinde Halk Arasında Yapılacak İşler

Halk arasında yeni harflerin kolaylıkla intişâr ve ta'mimi için ittihazını lüzumlu gördüğümüz tedbirler şunlardır:

1) Halk fırkası, Muallimler birliği, Türk ocağı, Himâye-i etfâl, Teyyâre, Hilâl-i ahmer, Matbû'at cemiyeti ve Esnaf cemiyetleri gibi bilumûm millî ve mülkî teşekküller derhal fa'âliyete geçmelidir.

Bu teşekküller dâhilinde Fransızca harflerini bilenler yeni harfleri kolaylıkla öğrenebilecekleri için derhal tadrîsâta başlayabilirler.

Bilhâssa memleketin her tarafında şubeleri bulunan halk fırkasının çok ...? fa'âliyet imkânına mâlik olduğu kanâ'atindeyiz.

2) Memlekette münteşir gazete ve mecmuaların - makâm ve havâdis kısmının - üçte biri, resmî cerîdelerin tamâmı yeni harflerle tab' olunmalıdır. İlanlar kâmilen yeni harflerle basılmalıdır. Resmî matbuaların tamâmen yeni harflerle tab'ını te'mîn etmek üzere vilâyet matba'alarının âcilen bu harfleri tedârik etmeleri icâb eder. Yevmî gazetelerde bilhâssa halkın merakla ta' kib edeceği vak'alar, roman ve hikâyelerle yapılan resimlere dâir verilecek izâhat behemehâl yeni Türk harfleriyle yazılmış olmalıdır.

3) Yeni harflerle halka mahsûs haftalık bir mecmuanın neşrine ihtiyaç vardır. Bu mecmuada halkı alâkadar edecek risâleler, hikâyeler, romanlar bulunmalıdır. İcâb ederse bütün haftalık mecmua sâhiblerinin müştereken yeni yazıyla bir mecmua çıkarmalarını te'mîn etmelidir. Karagöz, Çağ?, Akbaba gibi halk tarafından merakla okunan mîzah gazetelerinin yarısının ve resimlere dâir izâhların bu sene mutlakâ yeni harflerle intişâr etmesi fâ'ideli olur. Bu mecmualara bu maksadın te'mini için maddî mu'âvenette bulunmak zarûridir.

4) Ankara'nın bir tâne gazetesi olan (Hâkimiyeye-i Millîye)'nin yeni harflerle çıkması nîm resmî mâhiyeti hâ'iz olması i'tibârıyla çok müfid olacaktır.

5) Sinemalarda filimlere âit izâhat yeni harflerle yazılmalı ve ilk zamanlarda halkın okuyabilmesi için bu yazılar perdede biraz fazla gözükmelidir?.

6) Resmî devâir levhaları, sokak ve istasyon isimleri, vapur, araba ve tren târifeleri ve daha ucuz olacağı için eski harflerle tab'ı çok melhûz olan el ve duvar ilanlarıyla lokanta, gazino ve bar listelerinin münhasıran yeni harflerle tab'ı lâzımdır. Sokak ve istasyon gibi mahallere ait olup sür'at ve suhûletle okunması icâb eden ister büyük ve ...? harflerle yazılmalıdır. Büyük istasyonlarda da Avrupa memleketlerinde olduğu gibi istasyon isimlerinin harfleri ...? levhalarla muhtelif mahallerde gösterilmesi fâ'idelidir.

7) Halkı yeni harflerle daha ser'î bir şekilde istinas ettirebilmek için halk şiiir ve masallarıyla Nasrettin hoca hikâyeleri, ... misillü, roman ve hikâyelerle halk sıhhat ve terbiyesine âit açık ifâdeli kitaplar ve risâleler bastırılmalıdır.

Tâlim ve terbiye hey'eti ...? bu maksada hizmet edecek mâhiyette bir ser'î halk kitapları ısmarlamıştır. Bunlar gelir gelmez tercüme ve yeni harflerle tab' ettirilecektir. İktisâd ve Sıhhiye Vekâletlerinin de memleketin iktisadı ve sıhhi hayâtıyla alâkadar ve halk için en fâideli bilgileri ihtivâ eden küçük kitaplar ve risâleler neşri sûretiyle bu mesâîyi ikmâl ve takviye eylemeleri şâyân-ı arzudur.

8) Anadolu ajansı günün mühim haberlerini geceleri herkesin nazarlarına çarpacak yerlerde elektrik ampulleriyle yazmalıdır. Teyyâre Cemiyeti'nin birçok mu'âvin ihtiyârıyla yapmakta olduğu hayâlî reklamları yeni harflerle ve daha vâzih bir şekilde yapması pek mümkün ve fâidelidir.

- 9) Vekâletin neşr edeceği eserlerden Reşat Nuri Bey'in Zola'dan tercüme ettiği "Hakikat" romanının müsveddeleri hazır. Bu eser derhal yeni harflerle tab' ve neşr edilmelidir.
- 10) Yeni harfleri öğretmek üzere tertib edilecek büyük levhaların âcilen tab'ı ile tevzi' ve umûmî mahallere ve halk dershânelerine ta'likî lâzımdır.
- 11) Kaza merkezlerinde ve büyük köylerde ajans haberleriyle diğer mühim havâdisi her gün büyük levhalar hâlinde meydan yerlerine asarak halka arz eylemek lâzımdır. Bu levhalar yeni harflerle bi't-tabî çok okunaklı bir tarzda yazılmalıdır.
- 12) Teyyâre cemiyetinin himâyesiyle intişâr eden "Köy" ve "Köy Hocaları" mecmualarının kısmen yeni harflerle çıkması da çok fâ'ideli olur.

5- Posta ve Telgraf İşlerinde

Yeni harflerin kabûlü posta ve telgraf işlerinde âcilen yapılması icâb eden ba'zı fa'âliyetleri istilzâm etmektedir. Evvelâ Türkiye'deki bilumûm posta ve telgraf merkezlerinin isimleri yeni harflere göre ta'yîn ve tesbit edilmelidir. Ve bunlar alfabetik olarak sıralanarak bir risâle halinde neşr olunmalıdır. Bu risâledeki imlâ resmî olmalı: Böyle yazılmamış olan merkez isimlerini hâvî mektuplar, risâlenin neşri ve ilânından itibâren mu'ayyen bir müddet geçtikten sonra postahânelerce kabûl edilmelidir.

Bu risâlenin Cenevre'de beynelmîlel posta kalem merkezine de gösterilmesi ve yeni isimlerin beynelmîlel nomanklatore? ile ilân olunması bir zarûrettir.

Kasaba ve köy isimlerinin birbirine karışması ve yanlışlığa mahal bırakmaması için garb memleketlerinde umûmiyetle müttahiz olan usûlün kabûlü lâzımdır. Mektup adreslerinde şehir, kasaba ve köy isimleri mutlakâ vilâyet isimleriyle berâber zikredilmelidir.

Mektup adresleri için yeni yazıya göre bir formül ta'yîn edilmelidir. Ve adreslerin böyle yazılmasına halk alıştırmalıdır.

Sâniyen telgraf işlerinde en mühim nokta yeni yazı ile kelime adedinin ta'yînine esâs olacak prensiplerin vaz'idir. Bugünkü yazı ile bu kelime ta'yîni meselesi güyâ telgraf memurlarının şahsî içtihatlarına kalyor. Bi't-tabî bu doğru değildir. Herkes telgraf için ne miktârda para vereceğini kat'iyetle bilmeli ve eksik veya fazla vermiş olmamak endişesinden kurtulmalıdır.

Posta ve telgraf idâresi bunun için dil hey'etinin vaz' ettiği imlâ ve gramer esaslarına göre açık ve vâzih herkesin kolayca anlayabileceği bir telgraf kelime sayısı rehberi vücûda getirmeli ve bunları telgraf merkezlerinde herkesin kolayca tedkik edebileceği bir yere koymalıdır.

Bu sahada âcilen yapılacak bir mühim iş de yeni harflerin sür'atle ta'mimi için bu harflerle yazılacak telgrafların bu harflerle matbû' kitap ve gazetelerin bir müddet için ba'zı tenzilât ve mu'âfiyetlere nâ'iliyetinin te'minidir. Hattâ adresleri bu harflerle yazılı mektuplar için bile tenzilâtı bir ta'rife kabûlü fâ'ideli olabilir.

6-Meclise Âcilen Teklif Edilecek Kânûnlar

Bütün bu hurûfâtımızın fi'ili sahasına çıkarılabilmesi için meclis açılır açılmaz herşeye takdîmen teklif edilmesini zarûrî gördüğümüz kânûn lâyihaları şunlar olacaktır:

- 1- Yeni harflerin resmen kabûlü, bunların resmî işlerde münhasıran kullanılacağı zamanlara mebde'î ile eski harflerin mu'teber tutulacağı zamanın müntehâsı hakkında kânûn.

2- Bir taraftan Türkiye hâricinden yeni harf idhâlinin bir müddet için veyâ ... tenzîlâta tâbî' tutulması, diğer taraftan da dâhilen yeni hurûf dökümcülerinin teşvîk ve himâyesini te'mîn eyleyecek bir kânûn.

3- Devlet matba'asının bir numûne matba'ası hâline gelmesi için şimdiki teşkilâtı tevsi' edilmelidir. Bu matba'anın yeni harflerin tab'ında hizmeti büyük olacaktır. Yeni harflerin halk tarafından benimsenmesi ancak mezbûl neşriyatla mümkündür. Binâenaleyh hem bu neşriyâta imkân vermek hem de Türkiye'de modadan ve nefis taba'ât için bir numûne matba'ası vücûda getirmek maksadıyla devlet matba'ası takviye edilmelidir. Bunun için bir kânûn teklifi olunmalıdır.

4- Yeni harflerle yapılacak neşriyat, telgraf muhâberatı için muvakkaten postâne ve telgrafa tenzîlât ve sâfiyâti ihdâs etmek maksadıyla bir kânûn.

5- Umûm neşriyâtın yeni harflerin sür'atle ta'mîmi gâyesine tevcihi için bir kânûn. Bu kânûnla bundan sonra eski harflerle yapılacak neşriyâtın mâhiyetine göre, men' veyâ tahdîd edilecektir. Yeni gazete ve mecmua imtiyâzi isteyenler ancak yeni harflerle neşriyat yapmak şartıyla buna nâ'il olacaklardır. Gündelik gazetelerin ve mevkût mecmuaların münderecâtı bu kânûnla zaman zaman kısmen veyâ tamâmen yeni harflerle neşr edilecektir.

Her büyük fabrika veyâ teşebbüs sâhip ve müdürlerinin kendi müstahdemlerine ve amelesine yeni yazı ile okuyup yazı öğrenmesini mecbûrî kılacak bir kânûn.

Bu kânûnda bilumûm resmî dâirelerle nîm resmî (yarı resmî) mü'esseselerin ve imtiyâzlı şirketlerin yeni yazı ile okuma yazma bilmeyenleri herhangi bir işlere olursa olsun istihdâm etmeleri men' olunmalıdır.

Yeni Harflerin Sür'atle Ta'mîmi İçin

Vekâlet-i celîlerince ittihâzı zarûrî görülen ve bir kısmı esâsen şimdiden mevkî'-i icrâya konulmuş olan tedbirler ber-vech-i âti (aşağıda) arz olunur:

1- Bu sene-i dersiye bidâyetinde ilk mektebelerle orta mektebelerin, liselerin, muallim mektebelerinin ve bütün meslek mektebelerinin her sınıfında yeni harfler öğretilecektir. İlk mektebelerin birinci sınıfında yalnız Latin harfiyle tadrîsât yapılacaktır. İlk mektebelerin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarında sene-i dersiye ilk iki ayı zarfında yeni harflerin alfabeti öğretilecek ve ondan sonra talebe kırâ'at ve Türkçe derslerde yeni harflerle tadrîsâta devâm eyleyecektir. Esâsen ilk mektebelerin ilk üç sınıflarında lisan derslerinden mâ'adâ derslerin kitabı olmadığından bu sene ilk mektebelerin ilk üç sınıfında yalnız yeni harflerle tadrîsât devâm edilmiş olacaktır. İlk mektebelerin son iki sınıfında arz ettiğimiz vecihle kırâ'at ve Türkçe derslerinde yeni harflerle tadrîsât yapılacaktır. Şu kadar ki bu iki sınıfta tarih, coğrafya, hayat bilgisi, yurt bilgisi (ilâ âhirihi) gibi derslerin yeni harflerle gösterilmesine imkân görülememektedir. Çünkü bu sınıftaki çocuklar, ders senesi bidâyetinde yeni harfleri öğrenseler bile bütün dersleri yeni harflerle yazılmış kitaplardan ta'kîb etmeğe muktedir olamazlar. Onun için kırâ'at ve Türkçe derslerinden başka dersleri eski harflerle ta'kîb ettirmek zarûreti vardır. mââmâfih bir iki sene zarfında ilk mektebelerin bütün tadrîsâtı yeni harflerle te'mîn edilmiş olacaktır. Orta mektebelerle, liselere, muallim mektebelerine gelince sene-i dersiye bidâyetinde bunların da her sınıfa yeni harfler öğretilecek ve kırâ'at ve lisan dersleri yalnız bu harflerle gösterilecektir. Bu mektebelerde de diğer derslerin eski harflerle tadrîsi zarûridir. Mââmâfih her sene tadrîcen bir takım derslerin yeni harflerle gösterilmesine devâm edilerek dört beş sene zarfında bütün tadrîsâtın yeni harflerle gösterilmesine imkân bulunacaktır.

2- Bu sene bütün mekteplerde talebenin kırâ'at ve Türkçe derslerini diğer harflerle ta'kib etmeleri için iki ay zarfında alfabe ve kırâ'at kitaplarının hemen yeni harflerle neşr olunması lâzımdır. İlk iki ay zarfında ilk mekteplerin bütün sınıflarında alfabe gösterildikten sonra kırâ'ata başlanılacağından talebenin ellerine verilecek kırâ'at kitaplarının şimdiden intişâr ve tab'ına başlanılmalıdır. Orta mekteplerle, lise ve muallim mekteplerinin de kırâ'at ve sarf kitaplarının derhal tab'ı icâb eder. Mevcût matba'a teşkilâtımız muhtâç olduğumuz eserleri derhal tab' ve ihzâr ettirmeğe müsâ'id olmadığından devlet matba'asının âcilen tevsî'i ve bu matba'a ile diğer matba'alar için hâricten tedârik edilecek harflerle tab' levâzımının raporumuzun diğer kısmında arz olunduğu vecihle gümrük resminden mu'âfiyetinin te'mîni ve devlet matba'asına mühim bir miktârda tahsîsâtı i'tâsı zarûrîdir. Muhtâç olduğumuz eserlerin mevcût matba'alarımızda âcilen yetiştirilmesine imkânı yoksa yeni harflerin tertîbe muktedir bir kaç mürettibin Almanya'ya i'zâm edilerek oranın büyük matba'a mü'esseselerinde eserlerin basılması te'mîn olunabilir.

3- Vekâlet-i celîleleri hesâbına âcilen bir alfabe ile bir kırâ'at serisinin neşr olunması fâ'ideli ve zarûrî görülmüştür.

4- Bütün mekteplerde talebeye yeni harfler sür'atle alıştırmak üzere çocuklar ve gençler için yeni harflerle câzib alâka-bahş eserler neşr etmek. Mecmuaların ve gazetelerin en câzib kısımlarının yeni harflerle intişârını te'mîn etmek lâzımdır. Binâenaleyh bir taraftan ilk mekteplerdeki çocuklar için hikâye, sergüzeşt, seyahatnâme gibi câzib eserler de yeni harflerle neşrine derhal başlanmalı ve büyük eserler neşr edecek muharrirler ve tâbî'ler teşvik edilmeli diğer taraftan münhasıran çocuklara mahsûs olarak yeni harflerle mecmua neşr edecek tâbî'ler ve muharrirlere mu'âvenet olunmalıdır. Orta mekteplerle, liselere müdâvim talebe için de câzib eserler neşrine âcilen başlanmalı bu yoldaki neşriyât fevkalâde teşvik olunmalıdır.

5- Çocuklara mahsûs olarak neşr olunacak bütün eserlerin eski harflerle basılması men' olunmalıdır.

6- Mekteb levhalarının, mekteb programlarının, mekteb dâhilinde talebeye vâkî' olacak bütün tebligâtın yeni harflerle yazılması elzemdir.

7- Talebenin bir tarafından da yeni yazıyı dürüst ve temiz bir sûrette yazmağa alışması için alfabe defterleri hazırlanacaktır.

8- İlk mekteplerde tedrisâtta bulunacak muallimlere yeni harfleri öğretmek için bu hafta her tarafta muallim kursları açılacaktır. Bu husûsda ittihâz edilmiş olan tedbirler ayrı bir raporla makâm-ı âlîlerine arz olunmuştur.

9- Orta mekteb muallimler arasında yeni harflere vâkîf olmayanlara derhâl her mektebin ecnebî lisâmı muallimleri tarafından dersler verilerek nihâyet bir ay zarfında onlara yeni harfleri okutmağa ve yazdırmağa alıştırmak lâzımdır.

10- Muallim birlikleri her yerde köylü için seyyâr gönüllü muallimler hey'eti teşkil etmeli ve mevsimin müsâ'adesinden istifâde ederek köylerde yeni harfleri okutmağa ve yazdırmağa başlamalıdır.

11- Bütün halk dershânelerinde tedrisât yalnız yeni harflerle ta'kib olunmalı ve halk için yazılacak bütün kitapların yeni harflerle neşri te'mîn edilmelidir.

Vekâlet-i âcizice bu ma'rûzât dâhilinde sür'atle ve a'zâmî bir kifâyetle fa'âliyete geçebilmek için âcilen beş yüz bin liralık bir tahsîsâta ihtiyaç vardır. Meclisin küşâdından sonra çıkarılacak kânûnlara binâen alınacak tahsîsât ile mahsûbu icrâ edilmek üzere bir meblağın şimdiden Vekâlet-i âcizî emrine verilmesini ehemmiyetle nazar-ı dikkat-i devletlerine arz eyler ve te'yîd-ta'zîmât eylerim efendim.